

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελληνική Οικονομία

Ενότητα: Οικονομική Θεωρία

Κορρές Γεώργιος

Τμήμα Γεωγραφίας

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο **«Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου»** έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

1.	Σκοποί ενότητας.....	4
2.	Περιεχόμενα ενότητας.....	4
2.1	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ.....	4
2.1.1	ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ.....	4
2.1.2	Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.....	5
2.1.3	ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ.....	6
2.1.4	ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΣΟΔΑ.....	7
2.1.5	Ο ΚΡΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ.....	8
2.1.6	ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ.....	10
2.1.6.1	Έννοια και λειτουργία χρήματος.....	10
2.1.6.2	Μορφές Χρήματος.....	10
2.1.6.3	Προσφορά Χρήματος.....	11
2.1.6.4	Η Κεντρική Τράπεζα (Εκδοτική Τράπεζα) και οι Λειτουργίες της ..	12
2.1.6.4.1	Κεντρική Τράπεζα ως Τραπεζίτης άλλων Τραπεζών και Δημοσίου	12
2.1.6.4.2	Η ρύθμιση της προσφοράς του χρήματος από την Κεντρική Τράπεζα	12
2.1.6.4.3	Τα ελάχιστα ταμιακά διαθέσιμα των Εμπορικών Τραπεζών	13
2.1.6.4.4	Η πολιτική της ανοικτής αγοράς.....	13
2.1.7	ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΘΥΜΑΣΤΕ:.....	13

1. Σκοποί ενότητας

2. Περιεχόμενα ενότητας

2.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

2.1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

Οικονομική επιστήμη έχει σαν αντικείμενο την διερεύνηση των αρχών βάσει των οποίων γίνεται η κατανομή μεταξύ των περιορισμένων μέσων και των εναλλακτικών σκοπών. Δηλαδή οικονομική επιστήμη είναι η θεωρία που εξετάζει τις δραστηριότητες του ανθρώπου και τους κανόνες που διέπουν την καθημερινή πρακτική. Εάν υποθέσουμε ότι δεν υπάρχει περιορισμός των μέσων ικανοποίησης των διαφόρων αναγκών τότε δεν υφίσταται κανένα πρόβλημα. Στην πραγματικότητα όμως τα αγαθά δεν είναι ελεύθερα. Η σπανιότητα των μέσων ικανοποίησης των αναγκών μας οδηγεί στην κατανομή των παραγωγικών μέσων που έχουμε στην διάθεση μας σε διάφορες εναλλακτικές χρήσεις.

Η οικονομική επιστήμη ανήκει στις *κοινωνικές επιστήμες* και ασχολείται με την *έρευνα των οικονομικών φαινομένων*, όπως λ.χ. είναι η προσφορά και η ζήτηση αγαθών, ο προσδιορισμός των τιμών των αγαθών, τα διάφορα μέτρα των κυβερνήσεων για την αντιμετώπιση των διαφόρων οικονομικών κρίσεων (όπως για παράδειγμα του πληθωρισμού, της ανεργίας κ.λ.π).

Οι οικονομολόγοι διέκριναν την επιστήμη σε διάφορους κλάδους. Ο John Mayard Keynes διέκρινε την οικονομική επιστήμη σε δύο κλάδους: την **Θετική οικονομική** (Positive Economics), όπου είναι ο κλάδος που πραγματεύεται διάφορα προβλήματα του “*τι είναι*” και ο κλάδος της **Δεοντολογικής οικονομικής** (Normative Economics), όπου είναι ο κλάδος που πραγματεύεται διάφορα προβλήματα και ερωτήσεις του “*τι θά έπρεπε να είναι*”.

Η Θετική οικονομική επιδιώκει να εξηγήσει τις αιτίες που προκαλούν την μεταβολή των οικονομικών μεταβλητών και τις συνέπειες των μεταβολών αυτών στην κατανομή των παραγωγικών συντελεστών. Η Δεοντολογική οικονομική εξετάζει τα κριτήρια που βασίζονται οι διάφοροι σκοποί της οικονομικής συμπεριφοράς και επίσης εξετάζει τι θα έπρεπε να είναι καλύτερο για την κοινωνία.

Η οικονομική επιστήμη επίσης διακρίνεται στην **Στατική οικονομική** (Static Economics) και στην **Δυναμική οικονομική** (Dynamic Economics). Η Στατική οικονομική είναι ανεξάρτητος του χρόνου και υποθέτει ότι όλες οι οικονομικές μεταβλητές γίνονται στιγμιαία και το αντικείμενο μελέτης είναι η κατεύθυνση προς την οποία οι οικονομικές μεταβλητές θα κατευθυνθούν σαν αποτέλεσμα της μεταβολής μιας οικονομικής μεταβλητής. Η Στατική οικονομική δεν αναλύει διαχρονικά την διαδικασία προσαρμογής των οικονομικών μεταβλητών. Η Στατική οικονομική κάνει μια σύγκριση των διαφόρων μεγεθών των οικονομικών μεταβλητών μεταξύ δυο καταστάσεων ισορροπίας.

Αντίθετα η Δυναμική οικονομική πραγματεύεται διαχρονικά την διαδικασία προσαρμογής των οικονομικών μεταβλητών μεταξύ δύο καταστάσεων ισορροπίας και λαμβάνει υπόψη τον χρόνο μέσα στον οποίο παρατηρούνται οι μεταβολές στις οικονομικές μεταβλητές.

Επίσης η πολιτική οικονομία διακρίνεται στην **Θεωρητική** και στην **Εφαρμοσμένη οικονομία**. Η *θεωρητική οικονομία* εξετάζει τα οικονομικά φαινόμενα και τις οικονομικές σχέσεις των ανθρώπων από την θεωρητική μονάχα πλευρά και προσπαθεί να διατυπώσει χρήσιμους νόμους για τις οικονομικές αυτές σχέσεις.

Η *εφαρμοσμένη οικονομία* εξετάζει το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης ενός κράτους και κατά πόσο βελτιώθηκαν οι διάφορες οικονομικές συνθήκες για το εξεταζόμενο κράτος ή περιφέρεια σχετικά με το παρελθόν και συγκριτικά με τα άλλα κράτη και περιφέρειες.

Οι σύγχρονοι οικονομολόγοι διέκριναν την *πολιτική οικονομία* στην **Μικροοικονομική** και στην **Μακροοικονομική**.

Ιδιαίτερα, ο Frisch διέκρινε την οικονομική επιστήμη ανάλογα με το αντικείμενο που η κάθε μία διαπραγματεύεται σε **Μικροοικονομική (Θεωρία Τιμών)** και σε **Μακροοικονομική (Θεωρία Εισοδήματος)**. Η μικροοικονομική εξετάζει την συμπεριφορά των διαφόρων οικονομικών μονάδων (όπως για παράδειγμα επιχειρήσεων, και νοικοκυριών), ενώ η μακροοικονομική ερευνά τα προβλήματα σχετικά με τα διάφορα μακρο-μεγέθη (aggregate variables), όπως για παράδειγμα η απασχόληση, το εθνικό εισόδημα, και οι επενδύσεις.

2.1.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ο Δημόσιος τομέας είτε το κράτος περιλαμβάνει διάφορους δημόσιους φορείς, όπως τις υπηρεσίες της κεντρικής και περιφερειακής διοίκησης, τα διάφορα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, κλπ. Οι φορείς αυτοί παίρνουν συλλογικά τις αποφάσεις για θέματα που αφορούν ολόκληρη την κοινωνία είτε επί-μέρους θέματα με σκοπό την εξυπηρέτηση και την προώθηση του δημόσιου συμφέροντος. Ιδιαίτερα, η λήψη των αποφάσεων σχετικά με τις οικονομικές παρεμβάσεις του κράτους γίνονται κυρίως με βάση πολιτικές και κοινωνικές διαδικασίες και σύμφωνα με τον προγραμματισμό που στοχεύουν και εξυπηρετούν.

Ο ρόλος του κράτους είναι επίσης καθοριστικός για την παραγωγή των δημοσίων αγαθών, τα οποία θεωρούνται απαραίτητα για την ύπαρξη και την ανάπτυξη της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Τέτοια δημόσια αγαθά θεωρούνται η εθνική άμυνα, η απονομή δικαιοσύνης, η λειτουργία των αεροδρομίων και λιμανιών, η προστασία από πυρκαγιές και ατυχήματα, κ.λ.π.

Τα «αμιγή» είτε «καθαρά» δημόσια αγαθά παρέχουν οφέλη για ολόκληρη την κοινωνία, άσχετα με το εάν τα επιμέρους άτομα είναι διατεθειμένα να πληρώσουν είτε όχι για να αποκτήσουν τα οφέλη από αυτό. Από την στιγμή για παράδειγμα που θα παραχθεί ένα «αμιγές» είτε «καθαρό» δημόσιο αγαθό τότε δεν μπορεί να αποκλειστεί από το όφελος του κάποιος που τυχόν δεν θα ήθελε να πληρώσει για αυτά. Για

παράδειγμα, η προστασία της εθνικής άμυνας, η λειτουργία των φάρων, αποτελούν την παραγωγή των «αμιγώς» είτε των «καθαρών» δημοσίων αγαθών. Στην περίπτωση, δηλαδή του παραδείγματος της εθνικής άμυνας ακόμη εάν κάποιος πολίτης δηλώσει ότι δεν πρέπει να πληρώσει για την προστασία αυτή, θα εξακολουθήσει αυτός να προστατεύεται από την εθνική άμυνα.

Εκτός όμως από την παραγωγή των «αμιγρή» είτε των «καθαρών» δημοσίων αγαθών, το κράτος μπορεί να παράγει και να χρηματοδοτήσει ορισμένα αγαθά τα οποία δεν είναι των «αμιγρή» είτε «καθαρά» δημόσια αγαθά. Σε αυτή την περίπτωση ανήκουν διάφορα αγαθά που λόγω του μεγάλου χρηματικού κόστους που απαιτούν υπάρχει απροθυμία λόγω των μεγάλων χρηματικών κεφαλαίων (επενδύσεων) που απαιτούνται, λόγω της αβεβαιότητας και του υψηλού-κινδύνου που συνεπάγεται η υλοποίησή τους. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν τα παραδείγματα ενός αεροδρομίου είτε ενός αυτοκινητοδρόμου, όπου για την εξασφάλιση των αναγκαίων οικονομικών πόρων και των χρηματοδοτήσεων επιβάλλονται τέλη απογείωσης είτε διόδια σε όσους χρησιμοποιούν τα συγκεκριμένα αγαθά (αεροδρόμια είτε αυτοκινητοδρόμους).

Τέλος το δημόσιο μπορεί να χρηματοδοτεί και να παράγει ορισμένα άλλα αγαθά είτε υπηρεσίες που ενώ μπορούν να παραχθούν από τον ιδιωτικό τομέα, λόγω των κοινωνικών επιπτώσεων που έχει η κατανάλωσή τους θεωρείται αναγκαία να εξασφαλισθεί η αναγκαία ποιότητα και ποσότητα, υπό την εποπτεία της κρατικής αρχής.

2.1.3 ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ

Η παραγωγή των δημοσίων αγαθών πραγματοποιείται μέσω των δημοσίων επενδύσεων. Οι δημόσιες επενδύσεις αποτελούνται από τις επενδύσεις των κρατικών οργανισμών και υπηρεσιών, από τις επενδύσεις των δημοσίων επιχειρήσεων και τις επενδύσεις των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης.

Οι αποφάσεις για τις δημόσιες επενδύσεις στηρίζονται κυρίως σε κοινωνικά είτε σε πολιτικά κριτήρια και δεν επηρεάζονται σημαντικά από τους παράγοντες που καθορίζουν τις επενδύσεις των ιδιωτικών επιχειρήσεων.

Με τις δημόσιες δαπάνες και τις δημόσιες επενδύσεις γίνεται προσπάθεια για να πραγματοποιηθούν τα διάφορα επενδυτικά σχέδια της κυβέρνησης και παράλληλα να υλοποιηθούν τα κοινωνικά-οικονομικά προγράμματα και οι εκάστοτε στόχοι που έχουν τεθεί.

Πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ των δημοσίων επιχειρήσεων (για παράδειγμα, Ο.Τ.Ε., Δ.Ε.Η.) και των δημοσίων οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης (για παράδειγμα, Ι.Κ.Α., Ο.Γ.Α). Οι δημόσιες επιχειρήσεις πρωτο-εμφανίσθηκαν το 1950 σε τομείς κοινής ωφέλειας, ενώ μετά την πρώτη ενεργειακή κρίση του 1973 παρουσιάσθηκαν νέες μορφές δημοσίων επιχειρήσεων, (όπως για παράδειγμα, Ε.Β.Ο., ΕΛ.Δ.Α., Ε.Α.Β). Από το 1976 και έπειτα το κράτος επεκτείνει τον έλεγχο του στο τραπεζικό σύστημα, και σε σημαντικούς άλλους τομείς και βιομηχανίες (όπως για παράδειγμα, τα ναυπηγεία, και τα λιπάσματα).

Με βάση τις δημόσιες δαπάνες διαμορφώνεται και η εκάστοτε Εισοδηματική πολιτική της κυβέρνησης. Με τον όρο **Εισοδηματική Πολιτική** καλούνται οι αποφάσεις της κυβέρνησης ως προς τις αυξήσεις που θα δοθούν στους δημοσίου υπαλλήλους, καθώς επίσης και όταν εφαρμόζεται σταθεροποιητικό πρόγραμμα (πρόγραμμα λιτότητας) και στους εργαζομένους του ιδιωτικού τομέα.

2.1.4 ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΣΟΔΑ

Για την αντιμετώπιση των δημοσίων δαπανών και την υλοποίηση του κοινωνικού και οικονομικού σχεδιασμού και προγραμματισμού θεωρείται αναγκαία η συγκέντρωση οικονομικών πόρων (δημοσίων εσόδων), τα οποία θα βοηθήσουν και από τα οποία εξαρτάται η υλοποίηση των εκάστοτε προγραμμάτων. Τα δημόσια έσοδα αποτελούνται κυρίως από τους φόρους (άμεσους και έμμεσους) καθώς επίσης από τους δασμούς και τα τέλη.

Δημοσιονομική Πολιτική καλούνται οι αποφάσεις της κυβέρνησης ως προς τους φόρους (δηλαδή εάν θα αυξηθούν είτε εάν θα μειωθούν είτε εάν θα παραμείνουν αμετάβλητοι οι υπάρχοντες φόροι, είτε τέλος εάν θα θεσμοθετηθούν νέοι φόροι είτε εάν θα καταργηθούν οι ήδη υπάρχοντες φόροι).

Δημοσιονομική πολιτική (public fiscal policy) είναι η πολιτική που σχετίζεται με τα **δημόσια έσοδα**, δηλαδή τους *άμεσους φόρους* και τους *έμμεσους φόρους*, καθώς επίσης και με τις *δημόσιες δαπάνες*, *δημόσιες επενδύσεις* και δημόσια έξοδα. Ο κρατικός προϋπολογισμός περιέχει έσοδα που προβλέπεται να εισπράξει το κράτος μέσα σε ένα χρόνο (που βασίζονται κατά κανόνα στην φορολογία με **άμεσους** είτε **έμμεσους φόρους**), καθώς επίσης και στις *δαπάνες* που πρόκειται να πραγματοποιήσει.

Άμεση φορολογία καλείται η φορολογία των φυσικών είτε νομικών προσώπων (για παράδειγμα, φορολογία εισοδήματος, φορολογία περιουσίας, κ.λ.π) και μπορεί να είναι *προοδευτική* είτε *αναλογική* στο εισόδημα (δηλαδή όσο αυξάνει το εισόδημα να αυξάνει περισσότερο και η φορολογία και άρα να είναι δικαιότερη).

Έμμεση φορολογία είναι η φορολογία που τίθεται επάνω στα καταναλωτικά αγαθά και στις υπηρεσίες και είναι *προοδευτική* φορολογία (μια και οι καταναλωτές των προϊόντων πληρώνουν τον ίδιο φόρο ανεξαρτήτως του εισοδήματος των).

Όπως αναφέραμε, με βάση την πορεία της εισπραξης των δημοσίων εσόδων (την άμεσης και έμμεσης φορολογίας) καθώς επίσης και αυτών από τους δασμούς και τα τέλη καθορίζεται και η υλοποίηση των δημοσίων δαπανών και των δημοσίων επενδύσεων. Επίσης με βάση την πορεία εισπραξης των δημοσίων εσόδων καθορίζεται η δημοσιονομική πολιτική, η τιμολογιακή πολιτική καθώς επίσης και το δημοσιονομικό έλλειμμα.

Δημοσιονομικό Έλλειμμα καλείται η διαφορά (αρνητική) των εσόδων και των εξόδων του κράτους. Η θετική διαφορά (που αποτελεί σπάνιο φαινόμενο) καλείται Δημοσιονομικό Πλεόνασμα.

Τιμολογιακή Πολιτική καλούνται οι αποφάσεις της κυβέρνησης ως προς τις αυξήσεις (είτε τις μειώσεις) των τιμών των αγαθών που την παραγωγή τους είτε και την διάθεση τους ελέγχει το κράτος (για τον σκοπό αυτό υπάρχει στο Υπουργείο Εμπορίου η **Επιτροπή των Τιμών και των Εισοδημάτων**).

Νομισματική πολιτική (monetary policy) είναι η πολιτική που εξασκείται από την Κεντρική Τράπεζα, (σήμερα για τα κράτη μέλη της Ε.Ε. ασκείται από την Κεντρική Ευρωπαϊκή Τράπεζα), με σκοπό τον έλεγχο της ζήτησης και της προσφοράς του χρήματος. Τα κυριότερα μέσα της **νομισματικής πολιτικής** είναι τα ακόλουθα:

- (α). Πολιτική ανοικτής αγοράς, δηλαδή με την αγοραπωλησία κρατικών τίτλων και ομολόγων,
- (β). Πολιτική προεξοφλητικού επιτοκίου, δηλαδή με την διακύμανση των επιτοκίων χορηγήσεων και δανεισμού σε εμπορικές τράπεζες και καταναλωτές,
- (γ). Πολιτική υποχρεωτικών-ρευστών διαθεσίμων, δηλαδή με την διακύμανση των υποχρεωτικών καταθέσεων στην κεντρική Τράπεζα, και
- (δ). Πολιτική ποιοτικών πιστωτικών ελέγχων με τον έλεγχο της χρηματοπιστοληπτικής πολιτικής.

Το σύνολο των δαπανών είναι μεγαλύτερο του συνόλου των εσόδων, με συνέπεια την ελλειμματικότητα του προϋπολογισμού και την αύξηση του πληθωρισμού. Συνήθως οι **Άμεσοι Φόροι** αποτελούν μονάχα ένα τμήμα των εσόδων του *κρατικού προϋπολογισμού*, ενώ οι **Έμμεσοι Φόροι** αποτελούν την πλειοψηφία των εσόδων του *κρατικού προϋπολογισμού*.

Η πλευρά των εξόδων του *κρατικού προϋπολογισμού* παρουσιάζει δυσανάλογες δαπάνες, οι οποίες κατά βάση προορίζονται σε ένα μεγάλο ποσοστό, περίπου 60%, για την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους (τόκοι και χρεολύσια), ενώ αντίθετα για τις επενδυτικές δαπάνες αντιστοιχούν μονάχα το 9,3%.

2.1.5 Ο ΚΡΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Οι δημόσιες δαπάνες για την αγορά των αγαθών καθώς επίσης και οι δημόσιες δαπάνες για την αγορά των υπηρεσιών, οι μεταβιβαστικές πληρωμές του δημοσίου, τα δημόσια έσοδα, όπως για παράδειγμα οι άμεσοι φόροι (ο φόρος του εισοδήματος) και οι έμμεσοι φόροι (ο Φόρος Προστιθέμενης Αξίας) αποτελούν τα κυριότερα μεγέθη του προϋπολογισμού. Ο κρατικός προϋπολογισμός περιλαμβάνει και ορισμένα άλλα στοιχεία και κονδύλια, όπως για παράδειγμα τα έσοδα του δημοσίου από την περιουσία του. Όπως αναφέραμε οι άμεσοι και οι έμμεσοι φόροι αποτελούν τα κύρια **δημόσια έσοδα** του προϋπολογισμού, ενώ οι πληρωμές για την αγορά των αγαθών και των υπηρεσιών καθώς επίσης και οι μεταβιβαστικές πληρωμές αποτελούν τις κυριότερες **δημόσιες δαπάνες**.

Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον στρέφεται στην ετήσια κατάρτιση του *κρατικού προϋπολογισμού* και στον προϋπολογισμό των δημοσίων επενδύσεων (μέσω των οποίων εκφράζεται και η εκάστοτε κυβερνητική πολιτική).

Εάν τα έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού είναι ίσα με τις δαπάνες, τότε ο προϋπολογισμός είναι **ισοσκελισμένος**. Εάν το άθροισμα των εσόδων είναι μεγαλύτερο από το άθροισμα των δαπανών τότε ο προϋπολογισμός είναι **πλεονασματικός**, ενώ εάν τα έσοδα είναι μικρότερα από τις δαπάνες τότε ο προϋπολογισμός είναι **ελλειμματικός**.

Ο **Γενικός Κρατικός Προϋπολογισμός** αποτελείται από δύο επί-μέρους προϋπολογισμούς, τον **τακτικό προϋπολογισμό** και τον **προϋπολογισμό των δημοσίων επενδύσεων**. Ο τακτικός προϋπολογισμός περιλαμβάνει όλα τα έσοδα και τις δαπάνες του δημοσίου (εκτός από εκείνες που αφορούν τις επενδύσεις) και καταρτίζεται από τον Υπουργό Οικονομικών. Ο προϋπολογισμός των δημοσίων επενδύσεων περιλαμβάνει τις εισπράξεις και τις δαπάνες που σχετίζονται με τις δημόσιες επενδύσεις και είναι υπό την αρμοδιότητα του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας και την έγκριση του Υπουργού Οικονομικών. Ο κρατικός προϋπολογισμός υποβάλλεται στην Βουλή των Ελλήνων κάθε χρόνο από τον Υπουργό Οικονομικών περί τα τέλη Νοεμβρίου του προηγούμενου χρόνου. Η συζήτηση του προϋπολογισμού γίνεται τον Δεκέμβριο, και αφού ψηφιστεί αρχίζει να εφαρμόζεται από την πρώτη Ιανουαρίου. Παράλληλα με τον κρατικό προϋπολογισμό δημοσιεύεται και ο προϋπολογισμός του **Ειδικού Λογαριασμού Εγγυήσεων των Γεωργικών Προϊόντων (ΕΛΕΓΕΠ)**, που τηρείται στην Αγροτική τράπεζα για την διάθεση στην Ελληνική γεωργία των κοινοτικών επιδοτήσεων που έχουν στόχο την ενίσχυση του εισοδήματος των αγροτών στο πλαίσιο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Από το 1979 εφαρμόζονται οι μέθοδοι του **Προϋπολογισμού Μηδενικής Βάσης (Π.Μ.Β.)** όπου καμιά απολύτως δαπάνη δεν θεωρείται σαν δεδομένη αλλά όλες τίθενται υπό έλεγχο από απόψεως αναγκαιότητας και σκοπιμότητας και των **Προγραμμάτων Αύξησης Παραγωγικότητας (Π.Α.Π.)** για τον καλύτερο έλεγχο των δαπανών την αύξηση της παραγωγικότητας.

Σύμφωνα με μία έρευνα της ΕΣΥΕ το συνολικό ποσό δαπανών του κρατικού προϋπολογισμού κατανέμεται ως εξής:

- (α) 80% δαπάνες του τακτικού προϋπολογισμού,
- (β) 11% δαπάνες του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων και
- (γ) 9% ΕΛΕΓΕΠ.

Εάν τα δεδομένα αυτά και παίρνοντας υπόψη μας την ανάγκη για οικονομική ανάπτυξη μέσω της αύξησης των επενδύσεων, συμπεραίνουμε ότι η διανομή του συνολικού ποσού των δαπανών δεν είναι απόλυτα ικανοποιητική.

Το έλλειμμα του προϋπολογισμού και των δημοσίων εσόδων εξισορροπείται μέσω του δημόσιου εσωτερικού και εξωτερικού δανεισμού. Ο δημόσιος δανεισμός αντικατοπτρίζει και το δημόσιο χρέος σε μια χώρα. Το Δημόσιο χρέος διακρίνεται σε **εξωτερικό δημόσιο χρέος** και σε **εσωτερικό δημόσιο χρέος**.

Το **εσωτερικό δημόσιο χρέος** καλύπτεται από την Τράπεζα της Ελλάδας, από τα έντοκα γραμμάτια και από τα ομόλογα του Δημοσίου.

Για παράδειγμα, ένα μεγάλο τμήμα του δανεισμού της Ελλάδας πηγαίνει αφ' ενός για την εξόφληση των χρεών που ήδη υπάρχουν, καθώς επίσης και για την κάλυψη των δημοσίων ελλειμμάτων (συμπεριλαμβανομένων των δημοσίων επιχειρήσεων και για την πληρωμή των μισθών του δημοσίων υπαλλήλων) και γενικά κατευθύνονται σε σκοπούς μη-παραγωγικούς και μη-αναπτυξιακούς (όπου δημιουργείται πλέον ένας “**φαύλος κύκλος υπανάπτυξης**”).

2.1.6 ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

2.1.6.1 Έννοια και λειτουργία χρήματος

Η βασική αιτία που καθόρισε την εμφάνιση του χρήματος είναι η εμφάνιση της εμπορευματικής παραγωγής, δηλαδή, της παραγωγής που τα προϊόντα της δεν προορίζονται για άμεση κατανάλωση, αλλά για ανταλλαγή. Η παραγωγή αυτή εμφανίζεται αρχικά περιστατικά, τυχαία και δεν χαρακτηρίζει τη βασική οικονομική δραστηριότητα των ανθρώπων. Το χρήμα, με την πλήρη σημασία της λέξης, είναι, στην ουσία, αποτέλεσμα της εξέλιξης των ανταλλαγών στην ουσία της εμπορευματικής παραγωγής.

Δίνοντας, λοιπόν, έναν ορισμό στην έννοια χρήμα, θα λέγαμε ότι: το χρήμα είναι ένα οικονομικό αγαθό που χρησιμοποιείται ως μέσο ανταλλαγών (το ίδιο ή με εκπροσώπους του) ακριβώς επειδή έχει αξία και μπορεί γι αυτό να μετράει την αξία των άλλων οικονομικών αγαθών.

Το χρήμα είναι εκείνο το αγαθό που οδήγησε στην μετάβαση από την εποχή του αντιπραγματισμού (δίνω αγαθό – παίρνω αγαθό) στην εποχή που εμφανίζονται οι προϋποθέσεις για μία εγχρήματη οικονομία.

Έτσι, λοιπόν, το στάδιο που χαρακτηρίζεται από την σχέση αγαθό \Leftrightarrow αγαθό, αντικαθίσταται από αυτό που χαρακτηρίζει τη σχέση:

Αγαθό - Χρήμα - Αγαθό.

Τώρα, όσον αφορά τις κυριότερες λειτουργίες του χρήματος στην οικονομική ζωή, αυτές είναι οι εξής:

- Ως μέτρο αξίας
- Ως μέσο ανταλλαγής (ή κυκλοφορίας)
- Ως μέσο πληρωμών
- Ως μέσο θησαυρισμού (ή διατήρησης ή αποθεματοποίησης αξιών)

2.1.6.2 Μορφές Χρήματος

Το χρήμα δεν είχε πάντα τη μορφή που έχει σήμερα. Τα πρώτα υλικά αγαθά που χρησιμοποιήθηκαν ως χρήμα ήταν: όστρακα, ζώα, αλλά κυρίως πολύτιμα μέταλλα, όπως χρυσός και ασήμι.

Από τη στιγμή που τα ευγενή μέταλλα καθιερώθηκαν στο ρόλο του χρήματος, μέχρι σήμερα, εμφανίστηκαν τα εξής είδη χρήματος: Το μεταλλικό νόμισμα, τα τραπεζογραμμάτια (μετατρέψιμα και μη μετατρέψιμα) και το λογιστικό χρήμα

(καταθέσεις όψεως που κινούνται με επιταγές). Επίσης, στις καθημερινές συναλλαγές μπορούν να χρησιμοποιηθούν και διάφορα άλλα περιουσιακά στοιχεία με σχετική ρευστότητα, όπως καταθέσεις προθεσμίας, ομολογίες κ.α., τα οποία, όμως, δεν θεωρούνται ως χρήμα με τη στενή έννοια του όρου και αποτελούν τα λεγόμενα παραχρηματικά μέσα.

Τα κέρματα και τα χαρτονομίσματα εκδίδονται από την Κεντρική Τράπεζα της Ελλάδος ενώ οι καταθέσεις όψεως αποτελούν το πλασματικό χρήμα που δημιουργείται από τις εμπορικές τράπεζες.

2.1.6.3 Προσφορά Χρήματος

Προσφορά χρήματος είναι η ποσότητα του χρήματος που βρίσκεται στην κυκλοφορία σε μία ορισμένη χρονική περίοδο. Επομένως, οι έννοιες «προσφορά χρήματος» και «ποσότητα χρήματος στην κυκλοφορία» είναι ταυτόσημες και χρησιμοποιούνται εναλλακτικά.

Ανάλογα με ποια στοιχεία περιλαμβάνει η προσφορά χρήματος ορίζεται με τρεις βασικούς τρόπους.

- Η προσφορά χρήματος με την στενή έννοια του όρου ορίζεται ως M_1 και περιλαμβάνει:
 - (α). Την νομισματική κυκλοφορία, δηλαδή, κέρματα και τραπεζογραμμάτια που βρίσκονται στην κυκλοφορία (δηλαδή, εκτός τραπεζικού συστήματος). Πρόκειται για το χρήμα που δημιουργεί η Κεντρική Τράπεζα, η αποδοχή του οποίου είναι υποχρεωτική, γι αυτό λέγεται και χρήμα αναγκαστικής κυκλοφορίας ή νόμιμο χρήμα.
 - (β). Καταθέσεις όψεως: είναι οι καταθέσεις που έχουν κάνει στις τράπεζες οι ιδιώτες και πάνω στις οποίες σύρονται επιταγές. Οι καταθέσεις αυτές δεν είναι τοκοφόρες.
- Η προσφορά χρήματος με την ευρύτερη έννοια του όρου ορίζεται ως M_2 και περιλαμβάνει τα στοιχεία του M_1 συν τις μικροκαταθέσεις ιδιωτών (όχι σε καταθέσεις όψεως) στις τράπεζες και στους άλλους πιστωτικούς οργανισμούς. Οι καταθέσεις αυτές είναι, συνήθως, τρεχούμενοι λογαριασμοί και καταθέσεις ταμειυτηρίου, οι οποίες χρησιμοποιούνται για συναλλαγές.
- Η προσφορά χρήματος με μία πιο ευρύτερη έννοια του όρου ορίζεται ως M_3 και περιλαμβάνει τα στοιχεία του M_1 συν τις καταθέσεις ταμειυτηρίου και προθεσμίας Δημοσίων επιχειρήσεων και Οργανισμών. Η προσφορά χρήματος με τον πολύ ευρύ ορισμό της ορίζεται ως M_4 και περιλαμβάνει M_3 συν τα Έντοκα Γραμμάτια Δημοσίου με διάρκεια μέχρι ένα χρόνο.

Στην πράξη, χρησιμοποιούμε την προσφορά χρήματος με την έννοια του M_1 και M_3 . Για τα μεγέθη αυτά δημοσιεύονται τακτικά τα στοιχεία από την Κεντρική Τράπεζα. Τέλος, η προσφορά χρήματος με την πιο στενή έννοια του όρου καλείται νομισματική βάση της οικονομίας και ορίζεται ως M_0 . Μ' αυτή την έννοια, περιλαμβάνει την νομισματική κυκλοφορία (κέρματα συν τραπεζογραμμάτια εκτός τραπεζικού συστήματος) συν τα μετρητά των τραπεζών και των άλλων πιστωτικών οργανισμών στην Κεντρική Τράπεζα.

2.1.6.4 Η Κεντρική Τράπεζα (Εκδοτική Τράπεζα) και οι Λειτουργίες της

Στις περισσότερες χώρες λειτουργεί μία κεντρική (Εκδοτική) τράπεζα, η οποία εκτός από την έκδοση του «νόμιμου χρήματος» και τη ρύθμιση της συνολικής προσφοράς χρήματος, παίζει το ρόλο του τραπεζίτη των τραπεζών και του τραπεζίτη του Δημοσίου.

2.1.6.4.1 Κεντρική Τράπεζα ως Τραπεζίτης άλλων Τραπεζών και Δημοσίου

Η Κεντρική Τράπεζα δέχεται καταθέσεις από τις άλλες τράπεζες και διακανονίζει τις μεταξύ τους χρεαπαιτήσεις. Οι εμπορικές τράπεζες έχουν ανάγκη από μία τράπεζα όπου να καταθέτουν τα χρηματικά τους κεφάλαια και από έναν μηχανισμό που να μεταβιβάζει τα χρηματικά κεφάλαια από τη μία εμπορική τράπεζα στην άλλη. Επίσης, έχουν ανάγκη από μία τράπεζα που να μπορεί να τις δανείζει χρηματικά μέσα κάθε φορά που έχουν ανάγκη από ρευστά διαθέσιμα.

Στις εμπορικές τράπεζες γίνονται κάθε μέρα καταθέσεις και αναλήψεις χρημάτων. Συνήθως, το μέγεθος των καταθέσεων υπερβαίνει το μέγεθος των αναλήψεων. Εάν, όμως, συμβεί ώστε σε μία εμπορική τράπεζα οι εκροές να ξεπεράσουν τις εισροές, τότε η τράπεζα αυτή παρουσιάζει έλλειψη ρευστών διαθεσίμων. Στις περιπτώσεις αυτές μπορεί να ρευστοποιήσει τα περιουσιακά της στοιχεία ή να καταφύγει για δανεισμό στην Κεντρική Τράπεζα.

Ο δανεισμό μπορεί να γίνει με αναπροεξόφληση δανείων που οι εμπορικές τράπεζες έχουν χορηγήσει σε επιχειρήσεις (ή ιδιώτες) ή με παροχή δανείου από την Κεντρική Τράπεζα προς τις εμπορικές τράπεζες με ενέχυρο κρατικές ομολογίες. Στις περιπτώσεις αυτές, η Κεντρική Τράπεζα καθορίζει το επιτόκιο, το οποίο λέγεται αναπροεξοφλητικό ή τραπεζικό επιτόκιο. Η Κεντρική Τράπεζα λειτουργεί ως Γραφείο Συμψηφισμών όταν διακανονίζει χρεαπαιτήσεις των εμπορικών τραπεζών, μεταφέροντας χρηματικά ποσά από το λογαριασμό μίας εμπορικής τράπεζας στο λογαριασμό άλλης.

Το Δημόσιο, επίσης, έχει ανάγκη από έναν πιστωτικό οργανισμό, όπου να καταθέτει τα χρήματά του και να εκδίδει επιταγές έναντι των καταθέσεων αυτών (όψεως). Επίσης, το δημόσιο, όταν τα έσοδα του δεν επαρκούν, καταφεύγει σε δανεισμό με την έκδοση κρατικών που συνήθως τις πουλάει στην Κεντρική Τράπεζα. Στην περίπτωση αυτή, η Κεντρική Τράπεζα, αυξάνει το πιστωτικό υπόλοιπο σε λογαριασμό του δημοσίου κατά το μέγεθος της αξίας των ομολογιών που αγοράζει.

Η Κεντρική Τράπεζα διατηρεί και διαχειρίζεται τα αποθέματα χρυσού και τα συναλλαγματικά αποθέματα και φροντίζει για την εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών. Το ξένο συνάλλαγμα είναι απαραίτητο για τη διεξαγωγή των διεθνών συναλλαγών της κάθε χώρας. Εννοείται, ότι η Κεντρική Τράπεζα δεν μπορεί να εκδίδει ξένο συνάλλαγμα κι από την άποψη αυτή έχει πρόβλημα ρευστότητας σε ξένο συνάλλαγμα. Η Κεντρική Τράπεζα ρυθμίζει, επίσης, τη συναλλαγματική ισοδυναμία του εθνικού νομίσματος.

2.1.6.4.2 Η ρύθμιση της προσφοράς του χρήματος από την Κεντρική Τράπεζα

Ο έλεγχος της προσφοράς του χρήματος αποτελεί την κυριότερη λειτουργία της Κεντρικής Τράπεζας. Η Κεντρική Τράπεζα, ως εκδοτική τράπεζα, ελέγχει άμεσα την έκδοση τραπεζογραμμάτων και κερμάτων (τη νομισματική κυκλοφορία). Σε ότι αφορά τη συνολική προσφορά χρήματος, εφαρμόζει ένα σύνολο μέτρων που συνιστούν την πολιτική της Τράπεζας και αποσκοπούν στον έλεγχο της δημιουργίας τραπεζικού (ή λογιστικού) χρήματος από τις εμπορικές τράπεζες. Τα κυριότερα από τα μέτρα αυτά είναι: Ο καθορισμός του ελάχιστου ορίου ταμιακών διαθεσίμων (μετρητών) των εμπορικών τραπεζών, η πολιτική της ανοικτής αγοράς, και άλλα μέσα, όπως η πολιτική των επιτοκίων και οι πιστωτικοί έλεγχοι.

2.1.6.4.3 Τα ελάχιστα ταμιακά διαθέσιμα των Εμπορικών Τραπεζών

Η Κεντρική Τράπεζα ορίζει το ελάχιστο όριο ταμιακών διαθεσίμων (μετρητών) που πρέπει να διατηρούν οι εμπορικές τράπεζες. Ως ποσοστό επί των συνολικών καταθέσεων, το όριο αυτό ποικίλλει από χώρα σε χώρα (αλλού μπορεί να είναι 8% κι αλλού 15%). Η σχέση μεταξύ μετρητού χρήματος που πρέπει να διατηρεί η Εμπορική Τράπεζα και τρεχουσών υποχρεώσεων της λέγεται λόγος ή συντελεστής ελάχιστους αποθέματος. Όπως έχουμε πει, όσο μικρότερο είναι το ελάχιστο όριο ταμιακών διαθεσίμων, τόσο περισσότερα λογιστικά χρήμα μπορούν να δημιουργούν οι εμπορικές τράπεζες. Επομένως, αν η Κεντρική Τράπεζα θέλει να περιορίσει την ποσότητα του λογιστικού χρήματος, τότε μπορεί να αυξήσει το ελάχιστο όριο ταμιακών διαθεσίμων των εμπορικών τραπεζών, αν και ο τρόπος αυτός δεν χρησιμοποιείται συχνά. Το ελάχιστο όριο ταμιακών διαθεσίμων επιβάλλεται για λόγους ασφαλείας των εμπορικών τραπεζών, για να μπορούν να ανταποκρίνονται στις καθημερινές απαιτήσεις των πελατών τους και να μην κλονίζεται η εμπιστοσύνη του κοινού προς τις τράπεζες.

Επίσης, η Κεντρική Τράπεζα μπορεί να υποχρεώσει τις εμπορικές τράπεζες να διατηρούν στην Κεντρική Τράπεζα ειδικές καταθέσεις, πέρα από το ελάχιστο όριο ταμιακών διαθεσίμων, πράγμα που ουσιαστικά σημαίνει αύξηση του ελάχιστου ορίου ταμιακών διαθεσίμων.

2.1.6.4.4 Η πολιτική της ανοικτής αγοράς

Η αγορά και η πώληση ομολογίων από την Κεντρική Τράπεζα στο χρηματιστήριο αξιών αποτελεί σημαντικό μέσο που διαθέτει η Κεντρική Τράπεζα, για τον έλεγχο της προσφοράς χρήματος. Αν η Κεντρική Τράπεζα θέλει να αυξήσει τα ταμιακά διαθέσιμα των εμπορικών τραπεζών (συνεπώς να αυξήσει σε πολλαπλάσια έκταση τη δημιουργία λογιστικού χρήματος), τότε αγοράζει ομολογίες στο χρηματιστήριο αξιών. Κι αντίθετα, αν θέλει να μειώσει τα ταμιακά διαθέσιμα των εμπορικών τραπεζών, τότε πουλάει ομολογίες στην αγορά του χρηματιστηρίου αξιών.

2.1.7 ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΘΥΜΑΣΤΕ:

Τα «αμιγή» είτε «καθαρά» δημόσια αγαθά παρέχουν οφέλη για ολόκληρη την κοινωνία, άσχετα με το εάν τα επιμέρους άτομα είναι διατεθειμένα να πληρώσουν είτε όχι για να αποκτήσουν τα οφέλη από αυτό.

Με τον όρο **Εισοδηματική Πολιτική** καλούνται οι αποφάσεις της κυβέρνησης ως προς τις αυξήσεις που θα δοθούν στους δημοσίους υπαλλήλους, καθώς επίσης και όταν εφαρμόζεται σταθεροποιητικό πρόγραμμα (πρόγραμμα λιτότητας) και στους εργαζομένους του ιδιωτικού τομέα.

Δημοσιονομική πολιτική (public fiscal policy) είναι η πολιτική που σχετίζεται με τα **δημόσια έσοδα**, δηλαδή τους *άμεσους φόρους* και τους *έμμεσους φόρους*, καθώς επίσης και με τις *δημόσιες δαπάνες*, *δημόσιες επενδύσεις* και δημόσια έξοδα.

Άμεση φορολογία καλείται η φορολογία των φυσικών είτε νομικών προσώπων (για παράδειγμα, φορολογία εισοδήματος, φορολογία περιουσίας, κ.λ.π) και μπορεί να είναι *προοδευτική* είτε *αναλογική* στο εισόδημα (δηλαδή όσο αυξάνει το εισόδημα να αυξάνει περισσότερο και η φορολογία και άρα να είναι δικαιότερη).

Έμμεση φορολογία είναι η φορολογία που τίθεται επάνω στα καταναλωτικά αγαθά και στις υπηρεσίες και είναι *προοδευτική* φορολογία (μια και οι καταναλωτές των προϊόντων πληρώνουν τον ίδιο φόρο ανεξαρτήτως του εισοδήματος των).

Τιμολογιακή Πολιτική καλούνται οι αποφάσεις της κυβέρνησης ως προς τις αυξήσεις (είτε τις μειώσεις) των τιμών των αγαθών.

Νομισματική πολιτική (monetary policy) είναι η πολιτική που εξασκείται από την Κεντρική Τράπεζα, (σήμερα για τα κράτη μέλη της Ε.Ε. ασκείται από την Κεντρική Ευρωπαϊκή Τράπεζα), με σκοπό τον έλεγχο της ζήτησης και της προσφοράς του χρήματος. Τα κυριότερα μέσα της **νομισματικής πολιτικής** είναι τα ακόλουθα:

- (α). Πολιτική ανοικτής αγοράς, δηλαδή με την αγοραπωλησία κρατικών τίτλων και ομολόγων,
- (β). Πολιτική προεξοφλητικού επιτοκίου, δηλαδή με την διακύμανση των επιτοκίων χορηγήσεων και δανεισμού σε εμπορικές τράπεζες και καταναλωτές,
- (γ). Πολιτική υποχρεωτικών-ρευστών διαθεσίμων, δηλαδή με την διακύμανση των υποχρεωτικών καταθέσεων στην κεντρική Τράπεζα, και
- (δ). Πολιτική ποιοτικών πιστωτικών ελέγχων με τον έλεγχο της χρηματοπιστοληπτικής πολιτικής.